

Prof. dr. Izet ŠABOTIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

E-mail: sabota_tuzla@hotmail.com

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94(497.6 Bosanska Krupa)"1878/1918"

Crnković A. Ahmetbašić M. (049.3)

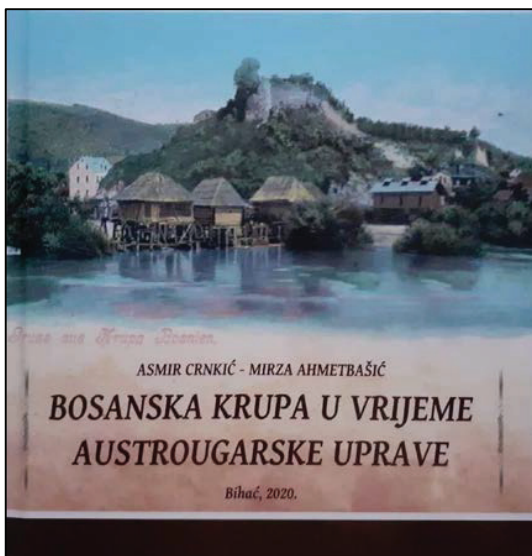
DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.5.318>

Asmir Crnković, Mirza Ahmetbašić, BOSANSKA KRUPA U VRIJEME AUSTROUGARSKJE UPRAVE, JU Arhiv Unsko- sanskog kantona Bihać, Bihać 2020, 246 str.

Pisati historiju nekoga mjesta je složen, zahtjevan i kompleksan intelektualni rad, za koji je neophodno validno historijsko znanje i umijeće. Toga su svjesni bili i autori knjige *Bosanska Krupa u vrijeme austroугarske uprave*, Asmir Crnković i Mirza Ahmetbašić. U navedenoj monografiji, autorski dvojac je konsultujući relevantnu literaturu i objavljene izvore uspio napaviti zanimljiv sadržaj vezan za prošlost Bosanske Krupe u vremenu austroугarske uprave (1878-1918).

Monografija je podijeljena u sedam zasebnih poglavalja u kojima su otvorena brojna pitanja iz ovog perioda bosanskokrupske prošlosti.

U prvom poglavlju *Opće prilike na području Bosanske Krupe u periodu osmanske uprave*, dat je kratak presjek prošlosti ovoga mjesta od najstarijih vremena do dolaska Osmanlija. Istaknuto je, da je ovo područje naseljeno još u prahistorijskom razdoblju, da je na periferiji istog egzistiralo ilirsko pleme Japodi, koje je ostavilo značajne materijalne ostatke iz navedenog vremena. U srednjem vijeku Bosanska Krupa je predstavljala najvažnije mjesto srednjeg Pounja. Osmanlije su Bosansku Krupu zauzeli tek 1565. godine, nakon čega ista igra značajniju ulogu kao centar jedne od prvih kapetanija

formiranih na prostoru Bosanskog ejaleta. Šire bosanskokrupsko područje je u osmanskome periodu bilo zaleđe Vojne krajine, što je imalo odraza na strateški značaj istog, kao i na njegov ukupan razvoj u osmanskome periodu. U ovom poglavlju je naglašeno, da se Bosanska Krupa u drugoj polovini 19. stoljeća razvila kao trgovačko i zanatsko mjesto te je bila organizirana kao nahija u čiji sastav su bili: Bosanska Krupa, Jezerski, Otoka, Bužim i Vrnograč. Kratkim rezimeom u ovom poglavlju su predočene opće karakteristike ovog perioda bosanskokrupske prošlosti.

Temeljno tematsko pitanje odnosi se na brojna pitanja iz vremena austrougarske uprave (1878-1918). U početnom dijelu ovog poglavlja dat je osvrt na okupaciju ovog dijela Bosne i Hercegovine 1878. godine, pri čemu je ukazano na žestokog otpor austrougarskoj vojsci. To potvrđuje činjenica da je u Cazinskoj krajini pružan otpor sve do 20. oktobra 1878. godine. U ovom poglavlju je predstavljena administrativno-teritorijalna organizacija, kao i uspostava vlasti koju je u Bosanskoj Krupi činio: kotarski predstojnik, općinski bilježnik i drugi službenici, te općinsko vijeće. Bosanska Krupa je bila kotarsko sjedište u okviru Okruga Bihać. Po popisu iz 1879. u okviru kotara Bosanska Krupa bile su tri općine: Bosanska Krupa, Otoka i Vrnograč. Godine 1885. umjesto kotarskih ispostava uvedene su trgovačke i seoske općine. Bosanska Krupa je bila trgovačko središte, a seoske općine bile su: Otoka i Vrnograč. Popisi iz 1895. i 1910. godine potvrđuju da je Bosanska Krupa imala status grada. U knjizi su predstavljeni neki od najuticajnijih ljudi Bosanske Krupe, poput načelnika Smail-age Pašalića, te podnačelnika Dragića Jovanovića (1895) i dr. Zabilježeno je da je od 1892-1900, na čelu kotarske uprave bio Adam Pšibilović, a od 1910. do 1914. gradonačelnik je bio Ibrahim-beg Krupić. Također, su predstavljeni službenici u općini Bosanska Krupa za ovaj vremenski period. U knjizi je predstavljena sudska vlast, koju su činili Kotarski i Šerijatski sud, dok je policijsku vlast 1890. godine činilo Zapovjedništvo kotarske okružničke postaje sa okružničkim vodom. U Bosanskoj Krupi je prema dostupnim podacima 1890. otvorena Grutovnica. Riječ je o važnim činjenicama koje su karakterisale ovaj period bosanskokrupske prošlosti.

U knjizi je posebna pažnja posvećena demografskim promjenama u austrougarskom periodu, tretirajući iste kroz zvanične popise iz 1879, 1885, 1895. i 1910. godine. Tako se pored ostalih podataka, navodi, da je kotar Bosanska Krupa 1879. imao 4.128 kuća, sa 28.350 stanovnika, te 50 sela. Kad je riječ o konfesionalnoj strukturi, 15.369 stanovnika je bilo pravoslavaca, a 12.891 muslimana. U narednom periodu je došlo do određenog povećanja stanovništva na području ovog kotara. Tako je po popisu 1885. bilo ukupno 36.731 stanovnik, od čega je 23.035 pravoslavaca i 13.606 muslimana, te 90 rimokatolika. Popis iz 1895. ukazuje na blago povećanje broja stanovnika na području bosanskokrupskog kotara, kada je bilo ukupno 38.449 stanovnika, od čega 24.558 pravoslavaca, 13.711 muslimana i 175 rimokatolika. Popis iz 1910. godine ukazuje da je došlo do povećanja broja stanovnika na području kotara Bosanska Krupa, kada je bilo 44.185 stanovnika, od čega 28.636 pravoslavaca,

15.332 muslimana i 213 rimokatolika. Na osnovu navedenih popisa od 1879. do 1910. godine na bosanskokrupskom području je došlo do procentualnog povećanja broja pravoslavnih od 54,21 na 64,81 odsto, te do smanjenja muslimanskog stanovništva od 45,79 odsto na 34,70 odsto, dok je katoličko stanovništvo u procentualnom pogledu imalo mali udio, od svega 0,48 odsto.

I migraciona kretanja su značajno tretirana. U vremenu od 1878. do 1914. godine došlo je do značajnog iseljavanja stanovništva sa ovog područja, što je u knjizi zanimljivo oslikano kroz pjesmu Hatidže Đikić "Ne ostavlja". Najviše se iseljavalo muslimansko stanovništvo prema osmanskoj državi, dok se doseljavalo pravoslavno, te posebno katoličko. Austrougarske vlasti su useljavale sa šireg prostora Monarhije činovnike, trgovce i zanatlije, što je prikazano tabelarnim pregledom po mjestima, tretirajući podatke iz popisa od 1879. do 1910. Zanimljivi podaci su dati o migriranju oko 500 stanovnika sa ovog područja na prostor Amerike u vremenu od 1903. do 1914. uz opis sudbine četvorice krajišnika, koji su se našli na čuvenom "Titaniku" 1912. godine.

U posebnom poglavlju je obrađeno pitanje političkih prilika u Bosanskoj Krupi u austrougarskom periodu. Politički život na ovom području nije se razlikovao od života u drugim područjima Bosne i Hercegovine. Ljudi sa ovog područja su bili članom Egzekutivnog odbora (Muhamed Pašalić), te su bili vezani za Muslimansku narodnu organizaciju. U Bosanskoj Krupi 1909. godine formirano je Povjereništvo Socijaldemokratske stranke.

Kad je riječ o privrednim prilikama, trgovina, zanatstva, te posebno poljoprivreda su bile glavne privredne grane. Pored zemljoradnje i stočarstva, stanovništvo se na ovom području bavilo voćarstvom (vinogradarstvo), preradarstvom i pčelarstvom, kao i proizvodnjom lana. Neke grane stočarstva su posebno bile razvijene, poput govedarstva. Trgovinom i zanatstvom su se uglavnom bavili doseljeni Srbi. Registrirano je 88 trgovaca i zanatlija na ovom području. Zapaženo je da je sa ovog područja izvožena krupna stoka. U radu su kroz tabele pregledno predstavljene trgovine mješovitom robom, obrtničke radnje, trgovačke firme mješovite robe, kao i trgovačke radnje, u: Otoci, Bužimu i Varoškoj Rijeci. Podaci ukazuju da je u Bosanskoj Krupi od 1899. do 1903. bilo registrovano 59 radnji. Posebno je izražen bio razvoj kožarstva, stolarskog zanata, koji su na ovom području imali dugu tradiciju, kao i eksploatacija šuma, jer je ovaj kraj bio bogat šumama. Ukazano je na izgradnju prvih hotela "Grmeč" i "Balkan", kao i drugih ugostiteljskih objekata.

Zanimljiv sadržaj se odnosi na razvoj saobraćaja. Austrougarske vlasti su na području Bosanske Krupe posebnu pažnju posvetili obnovi starih i izgradnji novih puteva. Značajna je bila tzv. Podgrmečka cesta, koja je išla od Sanskog Mosta do Bosanske Krupe. Ista je izgrađena od 1882. do 1894. godine. Put Bosanska Krupa - Bosanski Petrovac, je izgrađen 1900. godine, dok je najprometniji saobraćaj bio na putu Bihać-Bosanska Krupa-Bosanski Novi. Do 1918. godine izgrađena je željeznička pruga Bosanski Novi-Bosanska Krupa u dužini od 34 km. Isto tako, razvijen je bio i PTT saobraćaj, te je bila

uspostavljena telefonska linija 1913. Bosanska Krupa-Rijeka. U knjizi je ukazano na značaj zemljoradničkih zadruga na ovom području. Prve su osnovane u Hašanima i Bosanskoj Krupi, a nešto kasnije i u Otoci, Velikoj Rujiški, Velikom Radiću i Gudavcu. U vremenu od 1908. do 1914. godine osnovane su banka i štedionica.

Agrarni odnosi su nešto značajnije tretirani. Istaknuta je različita socijalna struktura seoskog stanovništva, gdje je značajano bio zastupljen sloj zemljoposjednika, kao i čifčija (kmetova), koji su imali mogućnost otkupa čifčijskih selišta, što se i dešavalo. Na taj način, čifčije su postali slobodni seljaci. Posebno su predstavljeni neki bosanskokrupski zemljoposjednici (Mahmut-aga Ćatić, kao i predstavnici porodice Krupić). Pregledno su date tabele statusa zemljišta, te struktura agrarnog stanovništva od 1885. do 1910. godine.

U posebnom poglavlju tretirane su prilike u Prvom svjetskom ratu, koje su imale potpuni uticaj na ukupan život u Bosanskoj Krupi. Ukazano je na brojne humanitarne aktivnosti koje su građani Bosanske Krupe provodili kako bi se olakšao život stanovništvu u ratnim okolnostima. Ukazano je da je značajan broj bosanskokrupska bio uključen u austrougarsku vojsku, gdje su pokazali veliku hrabrost krajišnika, što najbolje pokazuje primjer Hasan-age S. Krupića – Zdenčevića na ruskom ratištu.

Značajno je u knjizi zastupljen vjerski život u Bosanskoj Krupi. Istaknuto je da je Prva džamija izgrađena u tvrđavi 1565. godine. Kasnije je izgrađena čaršijska džamija u Pazarčik mahali, koja je više puta obnovljena. Dat je prilog o otvaranju džamije 1908. godine kojem je prisustvovao Džemaludin ef. Čaušević. U navedenom vremenu na području kotara Bosanska Krupa bilo je 23 džamije i 32 mekteba. Od toga 3 džamije su bile u Bosanskoj Krupi. Dati su zanimljivi podaci i o džamijama u: Otoci, Bužimu i Jezerskom. Značajno su predstavljeni vakufi i vakifi na ovom području. Glavna vakufnama koja se odnosi na Bosansku Krupu čuva u Gazi-husrev begovoj biblioteci u Sarajevu. Istu je preveo Zejnel Fajić. Predočeno je također, nekoliko vasijjetnama (oporuka) vezanih za uvakufljenje novca za učenje Kur'ana. Važni sadržaji se odnose na hodočašća vjernika sa ovog područja, pri čemu je istaknuto nekoliko zanimljivosti vezanih za putovanja, boravak u Mekki, bolesti hodočasnika, te preseljenja, kakav je bio slučaj sa Ali ef. Pašalić iz 1903. godine.

U knjizi su predstavljene i pravoslavne crkve sa ovog područja, kojih je bilo nekoliko, i to u: Hašanima, Gorinji, Suvaji, Pučeviku, Srednjem Duboviku i Malom Duboviku. Pravoslavno stanovništvo na ovom području se počelo doseljavati u 19. stoljeću. Crkve u mnogim mjestima su izgrađene od 1878. do 1894. Osim crkava građene su i kapelice. I katoličke bogomolje su predstavljene u knjizi, pri čemu je istaknuto da je u 14. i 15. stoljeću bilo katoličkog stanovništva na ovom području. Istaknuto je da je samostan izgradio Martin Frankopan, a jedan samostan je bio u mjestu Ivanjska, te katoličke crkve u nekoliko mjesta. Navodi se da postoje neke naznake da je u Bosanskoj Krupi

prije 1378. godine bio franjevački samostan. Uspostavom austrougarske uprave ispod tvrđave izgrađena je katolička crkva.

U knjizi su predstavljena kulturno-prosvjetna društva, biblioteke i čitaonica. U navedenom vremenu u Bosanskoj Krupi je osnovano više udruženja, pjevačkih društava i čitaonica. Činovnička čitaonica je otvorena (1890), Srpsko pjevačko društvo (1898), Vatrogasno (1898), Prosvjeta (1907), Soko (1910), Islamska kiraethana (1913), Islamska čitaonica u Otoci (1912), Gajret (1905). Sva navedena udruženja realizirala su veoma bogate kulturne i druge sadržaje i značajno su doprinijela kulturnom uzdizanju ovog područja.

U austrougarskom periodu došlo je do promjene urbanog stanja Bosanske Krupe. Od 1900. do 1902. izvršena je restauracija bosanskokrupskog starog grada. U samom gradu je izgrađeno nekoliko značajnih građevina, školskih objekata, mostava, kotarski ured, zdravstveni objekti, tržnica i dr. Značajna pažnja je posvećena poznatim graditeljima i projektantima ovoga kraja, kao što su Ljudevit Missoni, te Hasan Šahinović, čuveni graditelj munara.

U knjizi su predstavljene istaknute ličnosti, poput: Mehmeda Džemaludina ef. Čauševića, rejs-ul uleme od 1914. do 1938, Husein Hilmi ef. Durić, mađarski muftija (1931-1936), Husein ef. Crnkić, Ali Rizah ef Harčević, Murat Šuvalić-pisar, pjesnik, satiričar, publicist, Safet Krupić, filozof i naučnik, koji je znanje sticao na Sorboni, Enver Krpić, akademski slikar, te Branko Čopić, romansijer, pripovjedač i dramski pisac.

U posebnom poglavlju predstavljene su školske prilike na razmeđu 19. i 20. stoljeća, gdje su predstavljene muslimanske i pravoslavne škole. Navodi se da je u drugoj polovini 19. stoljeća u Bosanskoj Krupi djelovala niža srednja škola uglavnom za muslimansku djecu. Na širem bosanskokrupskom području radilo je nekoliko mekteba, sibijan mekteba, ibtidajia mekteba (reformisanih), te Ruždija u Bosanskoj Krupi. Od 1880. do 1890. u Bužimu je radila medresa. Prve pravoslavne škole su otvorene u Jasenici (1850), Bosanskoj Krupi (1855) i Velikoj Rujiškoj (1856). U austrougarskom periodu osnovana je i Narodna osnovna škola u Bosanskoj Krupi, koja je otvorena 1880. kao i nekoliko državnih škola, u: Otoci, Velikom Radiću i Hasan-begovoj Jasenici. U školama je uglavnom radio po jedan učitelj. Neki od prvih učitelja su predstavljeni, te je dat popis svih učitelja koji su radili na ovom području. Na kraju je dat *Zaključak*, kojim je rezimirano ukazano na najvažnije događaje, procese i ličnosti iz ovog perioda bosanskokrupske prošlosti.

Potrebno je istaći, da su autori knjige, na osnovu dostupne im literature i objavljenih izvora, sačinili jedan vrijedan tekst, vezan za prošlost Bosanske Krupe u austrougarskom periodu. U knjizi su iznesena stručna i naučna stajališta o procesima, događajima i pojavama, koji su obilježili ovaj period bosanskokrupske prošlosti. U predstavljanju istih, autori su poštivali hronološki i tematski red, što značajno pomaže boljem praćenju i razumijevanju predočenih sadržaja. Posebno je važno istaći značaj brojnih tabela i analiza kojima su dodatno pojašnjena najvažnija pitanja, što u dobroj mjeri približava

ovaj sadržaj čitaocu. Knjiga je značajno obogaćena brojnim priložima. Knjiga predstavlja poprilično zaokružen i pregledan sadržaj, kojim je stvorena zanimljiva slika bosanskokrupske prošlosti u austrougarskom periodu. Pored predočenih historiografskih vrijednosti, ova knjiga može predstavljati dobru osnovu za dalja, dublja i sveobuhvatnija tematska istraživanja, zasnovana na izvorima prvoga reda. Zbog načina na koji je predstavljena navedena problematika, te predočenih sadržaja, vjerujem da će navedena knjiga privući pažnju stručne, naučne i šire javnosti.